

Платформа «Безпечне та недискримінаційне середовище у закладах освіти»

Глушкова Д.В.,
доцент кафедри правоохоронної діяльності,
Харківський національний університет
внутрішніх справ

БУЛІНГ, КІБЕРНАСИЛЬСТВО ТА ДИСКРИМІНАЦІЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ. ЯК СТВОРИТИ СЕРЕДОВИЩЕ ДОВІРИ І БЕЗПЕКИ ДЛЯ КОЖНОГО УЧНЯ

Проблема булінгу, кібернасильства та дискримінації в українських закладах освіти є надзвичайно актуальною в умовах трансформації суспільства та впровадження інклюзивного, правозахисного підходу до навчального процесу. Агресія в учнівському середовищі завдає глибоких психологічних і соціальних травм дітям, спричиняє погіршення навчальних результатів, втрату мотивації до навчання, ізоляцію та навіть суїцидальні думки. Реагування на ці явища вимагає комплексного, системного підходу – правового, психолого-педагогічного й управлінського, що ґрунтується на принципах поваги до гідності кожної дитини.

Булінг – це систематичне фізичне або психологічне насильство з боку однієї особи або групи осіб щодо іншої дитини, яке має ознаки приниження, залякування, соціального відторгнення [1]. Кібербулінг – цькування за допомогою електронних засобів (соцмережі, чати, ігрові платформи тощо), що відбувається в онлайн-середовищі, часто анонімно й безконтрольно. Дискримінація в освіті – будь-яка форма обмеження прав дитини за ознаками раси, мови, релігії, національності, статі, стану здоров'я чи соціального походження, яка призводить до нерівного ставлення в процесі навчання або оцінювання [2].

За даними ЮНІСЕФ, 2 з 3 українських підлітків зіштовхувалися з булінгом, причому найпоширенішими є психологічний тиск, приниження та ігнорування.

В Україні кожен 4-й учень ставав жертвою кібернасильства, і це число зростає через активне використання дітьми соціальних мереж. Так, у 2023 році у Чернігівській області був зафіксований випадок, коли класний чат у Viber перетворився на інструмент цькування дитини через її національну приналежність. Випадок набув розголосу після публікації у Facebook, і лише тоді шкільна адміністрація відреагувала. Ще, в одному з ліцеїв Харкова учень із аутизмом був переведений в інший клас через тиск з боку батьків однокласників – випадок дискримінації, який підняв питання про реальний стан інклюзії в українських школах [3].

Закон України «Про освіту» гарантує кожному здобувачу освіти право на безпечне освітнє середовище, вільне від насильства і дискримінації (ст. 25). У 2019 році було внесено зміни до КУпАП, які передбачають адміністративну відповідальність за булінг (штраф або громадські роботи для батьків чи учнів віком 16+) [4]. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» застосовується і до насильства, яке відбувається в дитячому середовищі, якщо воно систематичне та пов'язане з психологічним тиском.

Як же створити безпечне середовище довіри та безпеки для кожного учня? Треба працювати на чотирьох рівнях. Перший рівень це – інституційний (адміністрація школи). Наприклад, впровадження політики нульової толерантності до насильства та дискримінації, це може включати в себе розробку кодексу поведінки та алгоритм реагування на випадки булінгу. Функціонування шкільної команди реагування (адміністрація + психолог + класний керівник + соціальний педагог), яка оперативно розглядає скарги й забезпечує підтримку учасникам конфлікту. Доречним буде створення системи анонімного інформування (електронна скринька довіри, QR-код на сайті школи для подачі скарг).

Другий рівень це – педагогічний. Підготовка педагогів до виявлення та реагування на насильство через тренінги, семінари та підвищення кваліфікації (партнерство з ГО та МОН). Інтеграція тем булінгу, прав людини та емпатії в навчальні предмети – прикладом є факультативи «Культура добросусідства»,

«Медіаграмотність» у 5–9 класах [5]. Формування класного клімату довіри – ранкові кола, години спілкування, ігрові вправи на розвиток емоційного інтелекту (згідно з методиками CASEL, SEL, Нової української школи).

Третій рівень – це психологічний супровід. Постійне супроводження «груп ризику» – дітей, які мають низьку самооцінку, труднощі у спілкуванні, чи виховуються в складних сімейних обставинах. Психологічна діагностика класних колективів – виявлення неформальних лідерів, конфліктогенів. Організація тренінгів для дітей на теми «Як сказати “Ні”», «Я маю право», «Як просити про допомогу».

Четвертий рівень – це робота з батьками. Освітні батьківські збори на тему безпечної поведінки в Інтернеті, розпізнавання ознак страждання у дітей, залучення батьків до формування культури нульової толерантності через участь у шкільних проектах, створення клубів підтримки, медіація в конфліктах між дітьми – за участю дорослих-медіаторів або тренуваних підлітків.

І останній за списком, але не останній за значущістю партнерство з громадськими організаціями та міжнародними ініціативами. Громадська організація «Ла Страда-Україна» проводить безкоштовні тренінги для педагогів і учнів, має національну дитячу гарячу лінію. U-Report та ЮНІСЕФ – регулярні опитування серед молоді, навчальні матеріали для шкіл. Проєкт «Школа без страху» (Хмельницька область): впровадження медіації, антикризових груп, уроків емпатії, що продемонстрували реальне зниження випадків булінгу на 40% за 6 місяців [6].

Подолання булінгу, кібернасильства та дискримінації можливе лише за умови поєднання зусиль школи, родини, громади та держави. Безпечне освітнє середовище – це не лише фізичний простір, а атмосфера довіри, поваги до гідності кожного та можливість бути почутим. Побудова такої культури вимагає часу, системності, професійної підтримки й справжнього лідерства з боку освітян.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
(дата звернення: 18.04.2025)

2. Офіс Уповноваженого з прав людини. Щорічна доповідь, 2023 — <https://ombudsman.gov.ua> (дата звернення: 18.04.2025)

3. Харківська правозахисна група. Аналітика інклюзії в освіті — <https://khrpg.org> (дата звернення: 19.04.2025)

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення, ст. 173-4 (дата звернення: 21.04.2025)

5. Навчальна програма «Культура добросусідства» — <https://nus.org.ua> (дата звернення: 21.04.2025)

6. Проєкт «Школа без страху». Звіт ГО «Смарт Освіта», 2023 — <https://smart-osvita.org> (дата звернення: 21.04.2025)

Дмитренко Е. С.,
професор кафедри публічного та міжнародного права,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
Дмитренко Ю. П.,
професор кафедри управління та інформаційно-аналітичного забезпечення,
Національна академія Служби безпеки України

ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ТА НЕДИСКРИМІНАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Пріоритетним завданням закладу вищої освіти (особливо у період дії правового режиму воєнного стану) є організація безпечного та недискримінаційного освітнього середовища. Зазначене відповідає операційному плану заходів на 2025–2027 роки з реалізації Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 березня 2025 року № 260-р. Реалізація названої Стратегії базується на чотирьох стратегічних цілях, а саме:

Ціль перша — Комплексне впровадження принципів, політик і заходів, що сприятимуть забезпеченню рівних прав та можливостей для всіх, повазі до людської гідності, відсутності дискримінації в системі освіти.